

УДК 368.

ГУТКО Л.М., канд. екон. наук

СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Досліджено основні тенденції та проблеми розвитку страхування в Україні, проаналізовано динаміку надходжень страхових платежів та виплат протягом останніх років, запропоновано основні стратегічні напрямки активізації розвитку страхового ринку в Україні.

Економічна реформа в Україні пов'язана зі зміною механізму управління в державному секторі економіки та форм власності на основі приватизації державного майна. Формується нова структура багатокладної економіки. Оскільки за цих умов господарювання зростають витрати на ведення безпечного бізнесу, зростає потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових інтересів від різноманітних ризиків. Важливою стає проблема мінімізації підприємницького ризику.

Як відомо, переважну частину національного багатства країни становить майно підприємств різних форм власності. Нерідко на діяльність підприємств впливають непередбачені обставини. А такі явища, як стихійні лиха, пожежі й крадіжки негативно впливають на відтворювальний процес, оскільки матеріальні носії основних і оборотних засобів істотно пошкоджуються. Щоб забезпечити відшкодування збитків, потрібні грошові резерви. Своїх коштів вистачає, як правило, лише на покриття незначних збитків. Що ж до великих збитків, то для їх відшкодування практично жодне підприємство не має коштів. Світовий досвід довів, що найекономнішою формою захисту є страхування майна. Лише страхування може забезпечити захист майнових інтересів усіх суб'єктів економічних відносин. Але сучасний стан страхової діяльності в Україні характеризується складністю і суперечністю щодо свого подальшого розвитку. Одним з основних показників рівня розвитку страхування як важливого соціально-економічного інституту є частка сукупної страхової премії у ВВП. На жаль, в Україні цей

показник є досить невеликим і коливається на рівні 2-2,5% , тоді як у розвинених країнах він становить 7-12% [3]. Страхування може суттєво вплинути на загальну економічну і соціальну ситуації в країні, покращити підприємницький і інвестиційний клімат, сприяє зростанню добробуту нації, дає змогу розв'язувати проблеми соціального і пенсійного забезпечення. Страхування покликане задовольнити фундаментальну потребу людини – потребу в безпеці. Також більшою мірою зростає роль страхування як одного із засобів концентрації накопичень фізичних і юридичних осіб та ефективного їх використання.

Проблематика розвитку страхового ринку України все ще залишається невирішеною. Актуальність проблем підтверджується відсутністю законодавчої бази, яка б свідчила про проведення державою активної структурної політики на страховому ринку України, порівняно низьким потенціалом українських страховиків і низьким рівнем платоспроможності страхувальників, відсутністю стимулів податкового характеру та низькою страховою культурою населення, відсутністю довіри населення та господарських суб'єктів до страхових компаній.

На нашу думку, розвиток страхового сектора економіки як ринкового фактора можливий лише за допомогою відповідного державного регулювання на основі науково обгрунтованої стратегії. З огляду на це, виникає проблема розв'язання основних проблем розвитку страхового ринку України за допомогою наукових досліджень.

Матеріал та методика досліджень. В Україні багато праць, присвячених дослідженню страхового ринку та діяльності страхових компаній. Над ним працювали такі вчені, як Борисова В., Говорушко Т., Єрмоленко А., Мних М., Парник В., Паращак О., Ротова Т., Таркуцьк А., Ткаченко Н., Фурман В., Шірінян А. та інші.

У вітчизняній літературі накопичено значний досвід вивчення та дослідження організації, управління та регулювання діяльності страхових компаній. Зокрема, проблеми оцінки фінансової стійкості страхових компаній досліджував Шірінян Л. Значний вклад у визначення поняття фінансової безпеки та її категорії зробив Єрмоленко А. Дослідження системи

управління ризиками, оцінка активів, вплив держави на діяльність страхового ринку та страхових компаній проводили такі вчені, як Борисова В., Парник В., Таркуцяк А. Проблеми взаємодії банків та страхових компаній досліджував Ткаченко Н. Збільшення мінімального статутного фонду невеликих страхових компаній запропонував Шірінян А. з метою посилення їх фінансової стійкості. Над проблемою негативного ставлення до страхової сфери, культури страхування, маркетингового дослідження та маркетингової політики у страхуванні працювали Мних М., Ротова Т., Паращак О.

Для подальшого розвитку страхового ринку України необхідно за допомогою наукових методів розв'язати такі проблеми: напрацювання чіткої державної політики щодо формування дієвого механізму і сталого розвитку страхового ринку України в економіці; розробка системи фінансових показників страхових компаній, аналіз яких, дав би можливість визначити майбутні фінансові проблеми страховиків, унеможлилював би порушення ними законодавства; розробка та прийняття законів, які б сприяли інвестуванню страховиками вільних коштів у пріоритетні галузі економіки. Наука, за допомогою наукових методів, розробила заходи для вирішення проблем на страховому ринку України: підвищення рівня платоспроможності страхових компаній, удосконалення податкової політики у сфері страхування; повернення довіри громадян до страхових компаній.

З погляду на зазначене вище, **метою дослідження** є встановлення закономірностей функціонування страхового ринку України та розробка пропозицій щодо вирішення існуючих проблем його розвитку.

Результати досліджень та їх обговорення. За роки ринкових перетворень змінилися економічні функції держави у сфері страхування та відбулася трансформація державної страхової монополії у страховий ринок.

Учасниками страхового ринку є: страхувальники, застраховані особи, вигодонабувачі, страховики, перестраховики, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також професійні об'єднання страховиків, страхових посередників та інших учасників страхового ринку. Станом на 01.01.2006 р. в Україні зареєстровано 398 страховиків (станом на 01.10.2004 р. – 378), з них 50

страховиків здійснюють страхування життя та 348 страховиків здійснюють інші види страхування.

Динаміка основних параметрів за останні роки свідчить про зміцнення тенденції до зростання обсягів страхового ринку. Серед позитивних чинників – стійке зростання капіталу та обсягів активів, що є необхідною умовою стабільного функціонування і розвитку страхового ринку. Так, станом на 01.01.2006 р. загальний обсяг сплачених статутних фондів страховиків становив 6 641 млн грн, що більше порівняно з аналогічним показником 2005 року в 1,2 раза. Законодавче встановлення вимог до мінімальних розмірів статутних капіталів страховиків сприяло концентрації страхового ринку та зростанню загального розміру статутних фондів страховиків. Проте проблеми підвищення рівня капіталізації страховиків, ліквідності їх активів та концентрації страхового ринку залишаються актуальними.

Сукупний розмір активів страховиків згідно з їх балансами станом на 01.01.2006 року становив 20 920,1 млн грн, розмір активів, визначених статтею 31 Закону України „Про страхування” [1], – 12 346,5 млн грн (табл. 1).

Страховики здійснюють інвестиції власних коштів, головним чином, через розміщення їх у цінні папери, грошові кошти на рахунках у банках, у банківські метали, в економіку України за визначеними законодавством напрямками. Так, у структурі активів найбільшу питому вагу становлять акції – 46,6%, частка банківських вкладів – 25,1, частка вимог до перестраховиків – 15,1, грошових коштів на рахунках та в касі – 5,4%. Таким чином, структура і якість активів страховиків поліпшується, зменшується їх кредиторська заборгованість та підвищується фінансова надійність.

**Таблиця 1. Активи страховиків, визначені статтею 31 Закону України
„Про страхування”.**

Категорії активів	Всього, тис.грн.	Струк- тура, %	У т. ч. ті, якими представлено:		
			технічні резерви	резерви з обов'яз- кового страхування ЦВ за ядерну шкоду	резерви зі страхування життя
Всього:	12346503,3	100,0	4288309,7	34652,7	418615,5
- грошові кошти на поточних рахунках	668024,3	5,4	372547,8	10106,5	19322,7
- банківські вклади	3102254,3	25,1	2021874,1	17212,6	214988,4
- банківські метали	35928,7	0,3	33920,9	0,0	2904,4
- нерухоме майно	541425,3	4,4	227554,3	0,0	23415,6
- акції	5752848,5	46,6	436164,7	0,0	54672,4
- облігації	272624,9	2,2	92637,8	0,0	41077,7
- іпотечні сертифікати	70,1	0,001	7597,3	0,0	0,0
- державні цінні папери	79925,4	0,65	79153,7	0,0	701,3
- права вимоги до пере страховиків	1860573,7	15,1	1010050,3	7333,6	60588,4
- інвестиції в економіку України	28773,5	0,23	5563,8	0,0	0,0
- кредити страхувальникам- громадянам	2265,2	0,02	0,0	0,0	564,9
- готівка в касі	1789,3	0,001	1245,0	0,0	379,7

До позитивних результатів розвитку страхового ринку також можна віднести реальне зростання обсягів страхових операцій з усіх видів страхування. Темпи змін страхових премій та виплат характеризують дані табл. 2.

Таблиця 2. Показники страхових премій та страхових виплат за видами страхування

Види страхування	Валові страхові премії			Валові страхові виплати		
	2004р. (млн грн)	2005р. (млн грн)	2005р в % до 2004р.	2004р. (млн грн)	2005р. (млн. грн)	2005р в % до 2004р.
Страхування життя	186,9	321,3	171,9	11,8	9,7	82,3
Види страхування інші, ніж страхування життя	19244,4	12532,2	65,1	1528,5	1884,5	123,3
у т.ч. добровільне особисте страхування	414,6	520,1	125,4	347,6	269,3	77,5
Добровільне майнове страхування, у т.ч.:	16612,7	10526,1	63,4	923,6	1361,0	147,4
- страхування <i>фінансових ризиків</i>	8973,7	4056,1	45,2	241,2	566,9	235,0
Добровільне страхування відповідальності	1567,2	472,6	30,2	47,9	48,8	101,8
Недержавне обов'язкове страхування, у т.ч.:	562,1	931,1	165,7	130,9	127,3	97,2
- страхування ЦВВТЗ	241,8	558,9	231,1	77,3	110,9	143,5
Державне обов'язкове страхування	87,8	82,3	93,7	78,5	78,2	99,6
ВСЬОГО (всі види страхування)	19431,3	12853,5	66,1	1540,3	1894,2	123,0

За результатами 2005 року у порівнянні з аналогічним періодом 2004 року, валові страхові премії зросли зі страхування життя (+71,9%), добровільного особистого страхування (+25,4%), страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (+131,1%) та недержавних обов'язкових видів страхування (+65,7%). Водночас відбулося скорочення страхових премій з майнового страхування (-36,6%), в основному за рахунок падіння темпів росту зі страхування фінансових ризиків (-54,8%), добровільного страхування відповідальності (-69,8%) та державного обов'язкового страхування (-6,3%).

За аналізований період обсяги валових страхових виплат з усіх видів страхування зросли на 23%, у розрізі видів – з добровільного майнового страхування (+47,4%), у тому числі: виплати зі

страхування фінансових ризиків зросло в 1,4 рази; зі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (+43,5). Водночас обсяги страхових виплат зі страхування життя зменшились на 17,8%, з добровільного особистого страхування – на 22,5%, в цілому з обов'язкових видів недержавного страхування – на 2,8%, з державного обов'язкового страхування – на 0,4%.

Низький рівень капіталізації страховиків не дає змоги забезпечити відповідальність за великі застраховані ризики, що призводить до перестраховування їх частини за кордоном та до необгрунтованого витоку грошових коштів з України. У 2005 році частка страхових премій, сплачених за договорами перестраховикам-нерезидентам, становила 5% загальної суми премій проти 10% у 2004 році (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка перестраховування ризиків у 2004-2005 рр., тис грн

Види страхування	Передано в перестраховування			У т.ч. перестраховикам-нерезидентам		
	2004р.	2005р.	Темпи приросту, %	2004р.	2005р.	Темпи приросту, %
Страхування життя	40016,7	45205,9	+13,0	39970,8	45163,3	+13,0
Види страхування інші, ніж страхування життя	11634054,7	6001765,4	- 48,4	1867278,7	631143,9	- 66,2
у т. ч.: добровільне особисте страхування	32396,5	47870,6	+47,8	3935,0	3611,8	- 8,2
Добровільне майнове страхування, у т.ч.:	10252101,3	5498945,5	- 46,4	1544437,0	471073,7	-69,5
- страхування фінансових ризиків	6121560,1	2737949,7	- 55,3	991484,7	155314,2	- 84,3
Добровільне страхування відповідальності	1196297,7	261393,4	- 78,1	240183,2	33254,4	- 86,2
Недержавне обов'язкове страхування	153259,2	193556,0	+ 26,3	78723,6	123203,9	+56,5
Всього	11674071,4	6046971,3	- 48,2	1907249,5	676307,2	- 64,5

Незважаючи на позитивні зрушення у розвитку страхового ринку, мають місце і негативні тенденції. Так, щороку рівень валових страхових виплат (співвідношення суми страхових виплат і суми страхових платежів) зменшується. У 2000 році він становив 19,1%, а у 2005 році – 14,7%, хоча порівняно з 2004 роком він зріс на 6,8 пунктів (табл. 4).

Таблиця 4. Рівень страхових виплат у 2004-2005 рр., %

Види страхування	Рівень валових страхових виплат		Рівень виплат страхувальникам – фізичним особам	
	2004р.	2005р.	2004р.	2005р.
Страхування життя	6,3	3,0	8,4	3,3
Види страхування інші, ніж страхування життя	7,9	15,0	49,5	34,1
у т. ч.: добровільне особисте страхування	83,8	51,8	139,1	52,6
Добровільне майнове страхування, у т.ч.:	5,6	12,9	37,9	37,9
- страхування фінансових ризиків	2,7	14,0	21,1	4,6
Добровільне страхування відповідальності	3,1	10,3	13,9	25,6
Недержавне обов'язкове страхування, у т.ч.:	23,3	13,7	23,4	16,0
- страхування ЦВВТЗ	32,0	19,8	29,3	17,3
Державне обов'язкове страхування	89,4	95,0	х	х
Всього (всі види страхування)	7,9	14,7	44,9	31,2

Дані табл.4 свідчать про розвиток негативних тенденцій у страхуванні, оскільки у світовій практиці ситуація на страховому ринку вважається незадовільною, якщо рівень виплат є нижчим 70%.

Недосконалим залишається нормативно-правове врегулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів.

Проблематичним є питання доступу до національного страхового ринку

філій іноземних страховиків-нерезидентів. Такий допуск має відбуватися поступово та з урахуванням його подальшого впливу на стан національного страхового ринку, оскільки це може призвести до неефективного перерозподілу акумульованих страховиками ресурсів на міжнародні фінансові ринки, витіснення з ринку національних страховиків та страхових посередників.

Таким чином, ринок страхових послуг набув певного рівня розвитку, але не став реальним чинником стабільності, та за своїми інституційними і функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків, що зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

До факторів, які стримують розвиток страхування в Україні варто віднести: недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг; низький рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту; незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб; нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення; недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування; велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку; використання страхового ринку суб'єктами господарювання для оптимізації оподаткування та витоку коштів за кордон; недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку; низький рівень страхової культури населення.

Формування стабільного страхового ринку потребує об'єктивного інформування всіх його учасників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності. Для підвищення рівня страхової культури населення необхідно забезпечити прозорість діяльності учасників страхового ринку та запровадити програми інформування населення через засоби масової інформації

про стан та перспективи страхового ринку, переваги отримання страхових послуг.

Для подальшого розвитку страхування та запобігання необґрунтованому витоку коштів за кордон необхідно зміцнити національний перестраховальний ринок і вдосконалити нагляд за перестраховальною діяльністю.

Інтеграція страхового ринку України в міжнародні ринки фінансових послуг потребує підвищення конкурентоспроможності національних страховиків, поетапного впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. З метою захисту національного страхового ринку держава повинна здійснювати заходи поетапного та зваженого допуску на ринок філій іноземних страховиків відповідно до міжнародних договорів України, створювати умови для забезпечення взаємообміну інформацією між Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та органами страхового нагляду інших країн про діяльність страховиків, їх філій, страхових посередників та страхових холдингів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для забезпечення подальшого розвитку національного страхового ринку, на нашу думку, необхідно:

- 1) удосконалити правові засади захисту прав споживачів страхових послуг, а саме: удосконалити порядок ліцензування діяльності страховиків, підвищити вимоги до джерел формування статутного капіталу страховиків, удосконалити проведення аналізу статистичної інформації із страхування та звітності страховиків і страхових посередників;
- 2) підвищити рівень капіталізації страховиків, їх фінансової надійності та платоспроможності;
- 3) підвищувати рівень страхової культури населення;
- 4) удосконалити податкове законодавство щодо страхування;
- 5) формувати системи кадрового та наукового забезпечення страхового ринку.

Список літератури

1. Закон України „Про страхування" № 85/96-ВР від 7.03.1996р.
2. Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" від 12.07.2001р.
3. Говорушко Т. Страхувальний ринок та проблеми його розвитку в економічній системі України// Економіка, фінанси, право. – 2004. – №8. – С. 22-26.
4. Мних М. Теоретичні і практичні аспекти страхової політики // Економіка, фінанси, право. – 2003. – №3. – С. 27-29.
5. www.uainsur.com

Страхование в системе защиты имущественных интересов товаропроизводителей: состояние, проблемы и пути их решения.

Гутко Л.Н.

Исследованы основные тенденции и проблемы развития страхования в Украине, проанализированы объемы поступлений страховых платежей и выплат за последние два года, предложены основные стратегические пути активизации развития рынка страхования в Украине.

Insurance in system of property interests protection of producers: state, problems and ways of its solution.

Gutko L.

The author investigates the basic tendencies and problems in the development of Ukraine's insurance market, analyzes the dynamics of incomes and payments over the last few years, as well as suggests the main strategic trends toward stepping up the development of insurance market of Ukraine.